

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Константин Иванов Куцаров

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки

професионално направление: 2.1. Филология

докторска програма: Български език (Морфология)

Автор: Милена Стоянова Видралска

Тема: Пасивност, залог и причастия в съвременния български език

Научен ръководител: доц. д-р Константин Иванов Куцаров – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № № РЗЗ-1437 от 13.04.2017 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Пасивност, залог и причастия в съвременния български език“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. *Филология*, докторска програма *Български език (Морфология)*. Автор на дисертационния труд е Милена Стоянова Видралска – докторантка в редовна форма на обучение към Катедрата по български език с научен ръководител доц. д-р Константин Иванов Куцаров от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Милена Стоянова Видралска комплект материали е в съответствие с чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- копие от диплома за образователно-квалификационна степен „магистър”, специалност „Актуална българистика“ ;
- заповед за зачисляване на докторантура № РЗЗ-748/22.02.2013 г. на Ректора на ПУ;
- заповед № 2 / 05.02.2014 г. за провеждане на докторантски минимум по специалността, както и протокол от 24.02.2014 г. за успешно му преминаване с оценка Отличен (6);
- заповед за отчисляване с право на защита – № РЗЗ-1175/21.03.2016 г. на Ректора на ПУ;
- протокол от 18.12.2015 г. за издържан докторантски минимум по английски език с успех Отличен (6);

- докторантски лист с оценки от обучението по английски език, руски език, функционална граматика, социолингвистика, алтернативна граматика и докторантски минимум по специалността;
- протокол № 65 от 20.02.2017 г. от заседание на Катедрата по български език (ПУ) за готовност на кандидата за предварително обсъждане;
- протокол № 67 от заседание на Катедрата по български език (ПУ) от 20.03.2017 г., свързан с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- декларация за оригиналност на резултатите и приносите;
- справка за спазване на специфичните изисквания на Филологическия факултет на ПУ.

Докторантката е приложила 1 монография (дисертационния труд) и 6 (шест) публикации по темата на дисертацията.

2. Актуалност на тематиката

Категорията залог и залоговите значения са обект на изследвания в лингвистиката с висока честотност. Дилемният статус на проблематиката обуславя нееднозначното ѝ третиране от гледна точка както на общото, така и на частните езикознания. В българистичните изследвания остават неизяснени немалко въпроси, свързани със семантичното съдържание на категорията, с броя на грамемите в нея и с най-важното: какъв е нейният генезис – вербален или партиципиален. В тази научна дискурсивност избраната от докторантката тема за дисертационен труд се явява актуална, необходима и утилитарно мотивирана.

3. Познаване на проблема

Отличното познаване на проблематиката е задължително условие при изграждането на иновативен концептуален модел. В този смисъл едно от най-съществените достойнства на разработката е широката тематична осведоменост на докторантката. Свидетелство за това е богатото библиографско приложение и свързаното с него компетентно, аналитично и критично осветляване на разглежданите въпроси в научнохронологичен аспект.

4. Методика на изследването

За решаване на изследователските задачи Милена Видралска си служи с методите на проучване, описание, сравнение, систематизиране и обобщение. Те са декларирани още в уводната част на дисертацията и са акуратно приложени при разработката на проблема.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Епицентър на лингвистичното изследване е изразяването на значението пасивност в съвременния български език. За целта първоначално в работата е направен задълбочен прег-

лед на средствата, чрез които семантиката се е изразявала в нашия език в исторически аспект. Стига се до извода, че още в старобългарския период е налице добре развита причастна система, даваща основание да се говори за граматична сигнализация на залоговостта. Основният „двигател“ на пасивното изразяване – миналото страдателно причастие – запазва формалния и функционално-семантичния си статус през среднобългарския период до наши дни, докато сегашното страдателно причастие губи своята употреба.

Вече споменахме, че въпросите за залога провокират траен интерес в лингвистичните търсения. Оттук прагматично мотивирана е и следващата част на изложението, описваща и научно интерпретираща казаното по проблема в максимално широк брой възрожденски, следосвободенски и нови граматика, както и в редица специализирани монографични трудове. Акцентира се върху дефинирането на залога и граматичната му локализация в морфологичното или синтактичното пространство на езика, върху параметрите на категорията, обусловени от средствата на изразяване – вербални, партиципиални, лексикални или други., задължително се представят концепциите при отделните автори за причастията като словесен клас и като системна организация. Вероятно това е най-мощното досега аналитично-описателно проучване на залоговостта в българския език (включени са постановки и на няколко бележители руски специалисти) и със сигурност е едно от достойнствата на труда.

Личната авторова визия по въпросите се откроява в Трета глава на разработката. За да представи своята гледна точка, Милена Видралска прибегва до услугите на функционалната граматика и нейната полева структура, доказала неведнъж целесъобразността си при подобен род лингвистични проучвания. Очаквано в ядрото на функционално-семантичната категория залоговост попада морфологичната категория залог като двучленна, с две грамеми – деятелен залог и страдателен залог. Нетрадиционното в случая е, че граматическият генезис на противопоставянето на активното и пасивното значение се локализира единствено в рамките на причастната система, защото само тук в българския език е налице корелативна формално-семантична опозиция по залог. За формални показатели на маркирания страдателен залог се посочват морфемите *-м, -и, -т*, съдържащи се във формите на т.нар. сегашно страдателно причастие и на т.нар. минало страдателно причастие. Причастната същност на залога се аргументира с обстоятелството, че активният и пасивният признак могат да функционират пълноценно като неспрегаеми, т.е. като атрибутивно словосъчетание от причастие и съществително име от типа на *видим резултат, счупена чаша*. Същата самостоятелност те имат и в изречение, напр.: *Намерих счупената чаша*. Предложената от докторантката дефиниция за залога също е релевантна с атрибутивната функция на причастията и не е обвързана с глаголния субект и действието (с. 109). Без специално да е деклариран, е имплицитен фактът, че се приема наличие на причастни форми (а не на видове причастия), които освен по залог се изменят по резултативност ~ нерезултативност, а също и по депendentните за причастията категории число, род и положение (определеност ~ неопределеност). Именно този уникален

синтез от граматични форми дава основание да бъде отреден на причастието статут на самостоятелна част на речта. Извън партиципиалната парадигма остават миналото несвършено деятелно причастие и деепричастието.

Традиционен научнопрагматичен интерес предизвиква структурирането на периферията на функционално-семантичната категория залог. Тук присъстват лексикални средства, изрази, синтактични модификации, както и граматични средства в несобствена функция. Детайлно е разгледан проблемът със *се* и *си*-употребите, които стоят най-близо до същинското флективно изразяване на пасивността и чийто статус на граматикализация е твърде деликатен въпрос за езикознанието. Важно място, но не достатъчно изчерпателно като разработка, е отредено на падежните форми на личните местоимения, които именно са фундаменталното средство за обозначаване на субекта и обекта на действието при синтактичното ниво на езика. Най-екзотично в периферията е присъствието на познатите ни аналитични глаголни форми за страдателен залог от типа на *четен съм, ще съм четен* и т.н. (в тях, разбира се, в страдателен залог може да бъде само причастието). Те са вместени сред синтактичните средства за изразяване на пасивност и биват квалифицирани като „предикативно словосъчетание” и синтактична „конструкция”. Нашето мнение е, че ако Милена Видралска беше последователна в отстояване на своята теза за изцяло причастния генезис на страдателния залог, подобни съчетания и конструкции в периферията изобщо не би трябвало да се разглеждат. В морфологичен аспект, а дисертационният труд в ядрото си е морфологичен, между причастието и спомагателния глагол няма никаква релация – нито по време, нито по наклонение, нито по лице, нито по залог. Защото причастието е атрибутивен признак, както съвсем правилно твърди докторантката! От синтактична гледна точка пък, спомагателният глагол и причастието трябва да бъдат отделни части на изречението, като причастието е в ролята на определение, както и да се нарича то в граматичната терминология. Поглеждайки от обратна страна – ако българската нормативна граматика беше последователна и прецизна, трябваше да приеме за аналитични глаголни форми и съчетанията между т.нар. сегашни причастия и спомагателен глагол от типа на *четящ си, падащ е; предвидим съм, невидим си*, аналогични и корелативни на *чел си, падал е; предвиден съм, невидян си*. Впрочем на немалко места докторантката допуска тезисни колизии, като се стреми да бъде лоялна към становищата на научния си ръководител, а същевременно е обременена от инерцията на наложените в годините лингвистични догми.

За всеки тесен специалист е ясно, че периферийните средства във функционално-семантичното микрополе представляват отворена работна площадка. В тази насока са необходими повече аргументации при деклариране на активната или на пасивната функционалност на приведените предлози. Също така немалка част от примерите с форми на причастия в страдателен залог са недостатъчно типични и убедителни и понякога дори наливат повече вода в мелницата на противниците на отстояваната постановка.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

М. Видралска има публикувани в научни издания **шест** авторски съчинения по темата на дисертацията, с което отговаря на формалните изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Личният принос на докторантката при разработката на дисертационния труд е несъмнен. Той се проявява както в сполучливото отстояване на иновативни тезиси, така и в допуснатите неточности, присъщи на млад учен с недостатъчна изследователска рутина.

7. Автореферат

Авторефератът отговаря на изискванията на ПУ „Паисий Хилендарски“ за обем от 32 страници и коректно отразява съдържанието на дисертацията както смислово, така и пропорционално.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Структурно и идейно трудът притежава облик на завършено научно съчинение. Това съвсем не означава, че е готов за книжно отпечатване. На много места текстовете се нуждаят от стилистично изглаждане, а отделни абзаци и от пренаписване. Препоръчително е М. Видралска да се съобрази и с отделни тематични забележки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд **съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос** и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Милена Стоянова Видралска притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Български език (Морфология)“, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Милена Стоянова Видралска в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Български език“ (Морфология).

11.06.2017 г.

Изготвил становището: доц. д-р К. Куцаров